

БЕТОНОВА РЕВОЛЮЦІЯ

(НАРИС)

Бетон сірий, як будні. Цей камінь того невизначеного відтінку, що його міські млинці, купуючи черевки, звуть кольором сірої перли, надзвичайно скромний. Поблизу він нічим не видає своєї могутності і лише здалека вражають масивністю своєю і розміхом неприступним ні дереву, ні цегли чи металу оці бетонні громадища. Без бетону тепер немає техніки, немає будівництва.

Мова бетону — це мова Дніпрельстану, Магнетобуду. Мова бетону — плескіт води, що забула по водоспади і кручі і тепер примушена крутити лопатні турбогенераторів. Мова бетону — це ревіння найбільших в світі домен. Мова бетону — це тихе дзенчання верстатів, часте стукотіння механічних молотків, що міцно стоять на своїх кам'яних фундаментах. Мова бетону — це сміх дітей, що граються на плоскому даху Солярія, це рівний гуркіт хвиль морських, що розбиваються об мокрі груди молів, вхильорізів і інших портових споруджень, що захищають пароплави від руйнацької влади моря. Мова бетону — це гудіння вітру, що заплутався поміж масивними мурами, ажурними колонами і щільними рештуваннями нвоих заводів, фабрик, електровень, робітничих селищ. І коли б заговорив по-людському бетон, першими словами його бетонової промови було б — наздогнати й випередити. Але так говорить бетон тільки в руках будівників нового життя, в радянській країні, і зовсім інша його сумна мова там, на Заході.

На тракторобуді з бетоном не ладнали. Електромотори повільно крутили грушовидні барабани сірих присадкуватих бетономішалок. Їх тринадцять було на тракторобуді, тринадцять міцних верстатів, що перетворюють будівництво з артистичного кустарництва на будівельний завод, на нову організовану галузь важкої промисловості. І ці тринадцять бетономішалок з цементу, піску, скалля та води, що перемішувалися в інших барабанах, виробляли бетон — рідкий сірий кисіль, що, заститнувши, робився твердим, як камінь, складав молоде тіло велетнів цехів.

На бадьорій мові бетону слово трактор — одне з перших слів. Тракторний завод мав бути залізобетонним і багато тисяч вагонів з цементом, скаллям і піском повинні були пережувати бетономішалки, перевезти вагонетки і укласти бетонярі.

Бетон — це темпи.

Бетон визначав темпи і мав вирішити долю будівництва, долю майбутнього Харківського тракторного заводу і тих п'ятдесяти тисяч радянських «Інтернаціоналістів» шороку, що їх так нетерпляче чекають необсяжні радгоспні та колгоспні лани. Треба було опанувати бетоном, зробити його слухняним і вірним в руках будівництва. Це стало очевидним з самого початку. І проте сірі німецькі бетономішалки Кайзера, на паспорті яких визначено, що бетономішалка може давати 240 замісів за вісім годин — давали 30 — 40 замісів.

Люди возили бетон тачками. Теслярі, що робили опалубку і арматурники, що укладали залізний кістяк майбутнього залізобетону, не звикли ані до бетономішалки, ані до бетону. І бетономішалки відпочивали з кожної нагоди — вони чекали скалля, піску, цементу. Вони зупинялися через те, що не було води або електричного струму. Вони стояли поки підготують роботу, щоб можна було далі укладати бетон...

Бетonomішалки, що стояли без діла, — замість жорстви, піску та цементу, жерли народні гроші, дефіцитну робочу силу і, що найголовніше, — з'їдали високі темпи роботи.

без яких не можна було за рік збудувати завод - велетень. Затримки й чекання в шість і навіть у сім разів загаювали роботу і цим тягнули будівництво в чорне болото проривів.

— Ви чуєте — бетономішалки кричать, що ми не вміємо працювати! — частенько говорив бригадир артілі бетолярів Місячина, вказуючи на чорні голодні роти барабанів зупинених бетономішалок.

Своїх сил і можливостей ніхто не знав, не знали й бетономішалки, зокрема того, як вона ставиться до радянських умов, і тому всі були дуже здивовані, коли бригада Місячина одного разу дала за зміну 59 замісів. Це був нечуваний рекорд, це був тріумф, і проте це було менше чвертини німецької продуктивності бетономішалки.

Коли забушували хвилі зустрічних плянів, і тракторобуд горів в пожежі ентузіазму штурмових ночей, тоді вперше відчули бетолярі, що справа не в бетономішалці, а в самих них. Вони по - новому, не як слуги, що обслуговують машину, а як господарі, що підкоряють її своїй волі, підійшли до бетономішалки і тоді, під осіннім дощем уночі вперше дали кращі бригади бетолярів Місячина й Марусіна по 120 і 130 замісів за зміну, а ще через тридцять ударники - бетолярі бригади Місячина, порадившись між собою, посидівши над розрахунками і добре розподіливши роботу, дали 181 заміс на будівлі ливарного цеху. Це вже було дві третини німецької цифри. Німецька бетономішалка доводила, що вона не проти радянської влади і ударної роботи. Бетолярам було соромно згадувати «нечуваний рекорд» — 59 замісів, з якого вони пишалися нещодавно. Проте згадали цей рекорд було варто, бо несподівано вдарили морози і бетономішалки знову стали давати по 30 — 40 замісів. Боляче було ударникам - бетолярям бачити несподівану поразку після нещодавньої перемоги.

— Бетон — це хліб тракторобуду, і цей хліб треба розкусити — казав собі зеленоокий бригадир бетолярів Марусін. Гаврило Васильович Марусін старий бетоляр. Він приїхав сюди з Сталінграду, де працював на будівництві першого тракторного заводу — старшого брата Харківського тракторобуду. Вогонь змагання сталінградських героїв будівників назавжди обпалив його. Він знав науку перемоги. Він умів власними руками підготувати що перемогу. Думка про те, що бетолярі працюють черепащачими темпами не давала спати Марусіну. Він збирав свою бригаду й питав:

— Ну, добре ми працюємо?

— Добре, — відповідають бетолярі, — у повну нашу силу працюємо. Ні перестоїв, ні гулянки у нас.

— Гарзд, — казав Марусін, — а чи можемо ми, хлопці, сказати, що все робимо, щоб працювати якнайшвидше, щоб дати високі темпи бетонування, щоб за рік збудувати тракторний завод? Нумо перевірмо, як ми працюємо, перевірмо, як працює кожний з нас!

Перевірка, що її організували поміж себе марусінці, показала, що сила часу витрачається марно. І коли бетолярі почали підтягуватися, розраховувати свої рухи, і в голові кожного з них з'явився плян роботи, бетономішалка, що нею не могли опанувати бетолярі, раптом здалося і стала давати на 10 — 20 — 30 замісів більше. Кожен день привносив нову перемогу марусінцям. Але Марусіну було замало, бо в ньому горіла мрія випередити Німеччину.

— Хто ж в Німеччині буде так працювати, як наші ударники? Я певний, що ми можемо випередити німців на їхній же бетономішалці, — казав Марусін своїм бетолярям

Техніка чи політика?

Одного разу вночі на рештуваннях ливарного цеху зібралася купка людей, що даремно намагалася сховатись від натиску холодного осіннього вітру. Це марусінці зібралися на нараду разом з інженерами з відділу раціоналізації та візною редакцією газети «Труд», що так само, як і марусінці, билися за підвищення продуктивності бетономішалки. Вітер шарпає листи в блок - ноті інженера з відділу раціоналізації і заважає йому говорити, але той, піднявши комірець, продовжує свою доповідь.

— 240 замісів це лише теоретична можливість. Практично не можна дати більш 180 замісів. Це є межа — вище голови не стрибнеш.

— Я пропоную 250 замісів! — каже Марусін. — Ось число, за яке ми повинні битися. Ми можемо здійснити й німецьку теорію, ми можемо її випередити — на те ми й ударники!

Бетоняри підтримують Марусіна і обіцяють битися за 250 замісів. Інженер недовіливо хитає головою, але не заперечує.

— Нехай. Як і не досягнуть — шкоди не буде.

Марусінці взяли на себе обов'язок побити всі рекорди досягнені до цього часу на Тракторобуді, і дати 250 замісів на зміну, випередити закордон. Марусінці доводили, що це цілком можлива річ, але для цього треба добре організувати всі підготовні і допоміжні роботи, зокрема, прикріпити до бригади бетонярів постійних теслярів ударників, утримувати в порядку вагонетки та шляхи для приставлення бетону, призначити чергових: електрика, водогітника та арматурника, щоб в разі аварії бетонярам не доводилося братися до роботи, в якій вони не розуміються. Крім того, для забезпечення якості бетону марусінці вимагали поставити при бетономішалці змінних мотористів з ударників, що відповідали б за її роботу. Це марусінці вимагали підтримки та допомоги від адміністрації, будівкому, інженерів та техніків, а також всіх робітників, що їхня робота зв'язана з процесом бетонування. Марусінці викликали на змагання кращі бригади бетонярів Місягіна та Осокіна, викликаючи їх разом битися за 250 замісів.

Так бетонярі тракторобуду висунули гасло — «даеш 250 замісів». Навколо цього гасла розгорнулася напружена боротьба. Це була боротьба за темпи, боротьба за те, щоб наздогнати й випередити капіталістичні країни, боротьба за трактори.

— Це тільки політичне гасло! Технічно це не здійсненне завдання. На перемішування бетону треба щонайменше дві хвилини, тобто за вісім годин можна дати 240 замісів. 240 замісів це теоретична межа, а як урахувати час, потрібний на завантаження матеріалів і вивантаження бетону — вийде, що дати більш як 180—200 замісів на зміну неможливо. Так казав завідувач відділу раціоналізації Воловельський, так вважала більшість тракторобудівських інженерів.

Будівком обговорив пропозицію марусінців на пленумі і згодився з ударниками бетонярами:—250 замісів можна і треба дати!—ось був висновок будівкому, що краще, ніж інженери з відділу раціоналізації знав бетонярі і більше вірив в силу змагання.

— Даеш 250 замісів!—стало одним з найпопулярніших гасел на будівництві.

— «Будівнику, подавай свої пропозиції, як досягнути 250 замісів!»—закликали плякати в кожному до ху, біля кожної бетономішалки. Бетонярі - ударники разом з комсомольцями, представниками газети «Труд» і працівником будівкому Роніним, сиділи вночі над розрахунками і збирали матеріали про роботу бетономішалок на інших будівництвах.

— На заміс треба витратити п'ять хвилин. Це становить 96 замісів на зміну,—заявив завідувач будівельного відділу американський інженер Сваджан.

— Вибачте, але ми вже даємо майже вдвічі більше і хочемо дати 250 замісів за вісім годин. Як це зробити!—наполягали бетонярі.

— П'ять хвилин вимагає заміс в цілому — тобто завантаження, перемішування й вивантаження. Коли бетономішалка працює безперервно, ці операції стиснуть. Я вважаю, що в разі доброї організації, продуктивність бетономішалки можна піднести до 230, а можливо і 250 замісів,— сказав наприкінці містер Сваджан.

Далі бетоняри дізналися, що були випадки коли на будівництві Харківського будинку промисловості бетономішалка Кайзера дала 210 замісів, а на Дніпрельстані навіть 225. Це остаточно ствердило думку про те, що на Тракторобуді можна і треба дати 250 замісів. Головний інженер Індубуду Борсуков, довго вагався, але під натиском фактів, зібраних бетонярами, нарешті здався і погодився з їхньою пропозицією.

— Випередимо Німеччину! Дамо 250 замісів!—закликав «Труд», а разом з ним і тракторобудівська газета «Темп».

Про межі можливого і жерців техніки

— «Кар'єристи і напівписьменні газетярі зчиняють галас, та підбурюють неписьменних робітників, а нам доведеться віддуватися. Вони хочуть політичний капітал заробити — носяться зі своєю підробленою самодіяльністю! А хто відповідатиме за бетон, за механізми? Хто в Бупр сяде? Ми, інженери, фахівці... гуділи на своїх зборах, а, дивіться у техніку лізуть! І хто це, я вас питаю? неписьменні сезонники і зелені комсомольці! Вони нас вчитимуть, як треба працювати, скільки замісів можна

дати! А будівком тільки й знає «ура — шапками закидаємо, дамо 250 замісів». Нехай спробують». Так пошепки відводили душу старі реакційні інженери, зустрічаючись в коридорі, або стоячи в черзі біля зсеєного «технічного» автобуса, що відвозив їх до міста.

Таких інженерів було небагато, але вони були, і на їхньому боці була вся попередня практика бетонування на всій земній кулі. Зате на боці бетонярів була сила змагання, була бадьорість і воля до перемоги молодого класу будівників нового життя.

Вони знали свої сили і вірили в них, а ддя того, щоб опанувати бетоном, вони взялися за технічне навчання. В їхній уяві, розуміння можливості та техніки були зовсім іншими, ніж в головах старих інженерів — ті, немов жерці свого ідола, шанували техніку і кривали її таємничим серпанком загадковості, і, як жерці ж, відступали перед холодним обличчям неможливості.

Ударники ж приходили в техніку, як завойовники і, коли вона не хотіла підкорятися їхній волі, ставили техніку догори ногами, добираючи потрібне і відкидаючи всілякі мертві канони. Вони відчували техніку, як спільника будівників нового життя і широкого друга кожному ударникові. Треба тільки вміти з нею поладнати і використати її складні закони. Щодо можливості — вони знали, що для кожної людини, класу, доби вона різна, і для ударників межі можливого лежать в десятки і сотні разів далі, ніж для людей минулого, людей, з якими панькатися не доводилося.

Прориви і затримки кричали про те, що час уже взятися за роботу по - новому. Радянські лани вимагали тракторів. Тракторобуд вимагав високих темпів роботи, а темпи вимагали бетону, бетону, бетону. Кожен день і кожна година роботи нагадували будівником, що треба опанувати бетоном, якщо вони хочуть своєчасно закінчити завод. І бетонярі вивчали бетономішалки, подовгу залишаючись біля них після роботи. Закінчивши роботу, вони не йшли додому, а сідали й дивилися, як працюють інші бригади, помітаючи їхні досягнення й помилки. Деякі з бетономішалок зробилися своєрідними наукою - дослідними лабораторіями, де люди на своїй звичайній роботі вивчали машини, вивчали самих себе і вишукували нових кращих вдосконалених засобів праці, шукали нових простіших рухів. Ще будівники рішуче взялися за себе самих, підтягли один одного рішуче виганяли зі своїх лав рвачів і чужаків, бо знали, що ті зрадять в рішучу хвилину і потягнуть назад цілу бригаду.

Бетонярі готувалися дати 250 замісів підчас перекопського штурму на ливарному, де треба було укласти 2000 кубічних метрів бетону. Їм не пощастило — знову вдарили морози і бетонування спочатку зовсім припинилося, а потім продовжувалося, але йшло повільно, бо люди не знали, як працювати взимку і довго не могли пристосуватися до нових умов роботи. Гуснув бетон, від морозу робилися непевними рухи, бетономішалки працювали, як хорі сонною хворобою...

Товариство «Даш 250 замісів»

Думка про 250 замісів не вмерла. Боротьба за соціалістичний рекорд тривала. На тракторобуді організувалося спеціальне товариство «Даш 250 замісів», єдиним завданням якого було здійснити слова, зазначені в його назві. Це не була культурно - освітня організація, що зубожує культуру «взагалі». Ні, це була свого роду «партія», мабуть подібна до тих партій майбутнього, що народяться в соціалістичному суспільстві, коли не буде класу. Ентузіясти об'єдналися, щоб спільними зусиллями боротися з трудощами, перешкодами і ворогами бетону, щоб здійснити свою мрію.

Гуділа завірюха, бурані замітали снігом будівництво. Товариство «Даш 250 замісів» збиралося в холодних бараках, куди просякав крижаний вітер і де навіть вода мерзла, не було палива і опалювати бараки не було чим. Збиралися в холодному клубі в світлих кімнатах нового будинку управи тракторобуду, де теж сиділи в кожухах і шапках, бо й тут було холодно.

Приходили комсомольці і раціоналізатори з комсомольського батальйону бетонярів, приходили літні бетонярі з сивими від морозу бородами, приходив сухий енергійний Юнін, що був душею товариства, голений рослявий Осокін, затягнений в юнгштурмівку Сидоренко, що радісно посміхався своїм пухким, зовсім дитячим ротом, рухливий гарячий — вогонь, а не хлопець Литвиненко, приходили десятки інших, кому дорогий

був тракторобуд і хотів якнайшвидше побачити «Ітернаціонали» виробництва Харківського тракторного заводу.

Розрахунки, білі аркуші, вкриті низками цифер, суперечки, короткі, але палкі промови, виписки й нотатки з підручників бетонової справи — ось що заповняло засідання молодого товариства. Бетонярі пам'ятали свою обіцянку дати 250 замісів, пам'ятали про них і комсомольські, партійні й професійні організації, де на засіданнях і зборах часто говорили про бетонярів і їхню витівку.

Тим часом надійшла весна, зійшов сніг і будівництво стало набирати темпів, щоб надолужити зимові прориви.

— Ну, тепер ми одіграємось, — казали бетонярі.

— Нічого у них не вийде. Визмук нічого не вийшло. — Ми ж казали. Нічого не буде й тепер, — говорили люди, що не вірили в силу змагання.

Роботи розгорталися все ширше й ширше, бетонували підлогу на складально-механічному проводили бетонові роботи на тепло-електроцентралі, ливарному й по багатьох інших цехах майбутнього заводу. Холода тієї весни затягнулися і тільки наприкінці квітня змогли як слід розгорнутися бетонярі.

Чуєш, Харкове, є 250 замісів

Перші рекорди дали на складально-механічному. Тут працювала бригада бетонярів під керівництвом комсомольця Манушка. По-новому гуділа бетономішалка, що немов прокинулася після зимової сплячки, по-новому взялася до роботи бетонярі.

Розрахунки з блок-нотів членів товариства «Даш 250 замісів» переходили з скаля, що розташувалися поблизу від бетономішалки, в вагонетки, що швидко котилися по легких рейках тимчасових колій в моторні вули бетонярів, в обертання барабана, де перемішувалися цемент, пісок скаля і вода.

Була весна. Під теплим сонячним промінням оживала земля і веселими зайчатками бігали по підлозі світлі плями, що відбивалися від скляного даху. Вітер приносив з степу бадьорі запахи перших квітів молоді трави. Але мотористка бригада Манушка, кучерява молоденька Мількевич, що стояла на своєму посту біля бетономішалки, не помічала нічого цього, бо вона була захоплена іншою бетоновою весною, яку вона робила власними руками, б'ючись разом з хлопцями своєї бригади за 250 замісів. Мількевич зосереджено стежила за рухом барабана і відривалася від ручок, що були їй лише для того, щоб провести крейдою нову риску, що нею відзначався кожний заміс. Нерівні риси вишикувалися в шерехи, що швидко зростали, поки Мількевич не стирала їх, щоб замінити багато рисок однією або двома цифрами.

Бетонярі швидко підносили ноші з цементом, піском і скаляям і перекидали їх до коряка. Коряк підносили догори і в свою чергу перекидався у короб, звідкіля все це разом з водою потрапляло до барабана. А з іншого боку до бетономішалки уже подавали вагонетку, і барабан, перемішавши бетонову масу, випльовував у вагонетку сіру юшку рідкого бетону. Хлопці відтягували вагонетки й висипали бетон на обладнану дошками палубку і оповиту мереживом арматури підлогу. Там бетон розрівнювали, трамбували, розгладжували, поки не робився він рівним, як стіл, вкритий сірою полотняною скатертиною. Чорна розрита земля поступалася своїм місцем сірому бетону. Підлога швидко зростала. Бетонярі наступали.

О п'ятій годині дня Мількевич стерла чергову низку рисок, а з нею й попередню тризначну цифру, потім твердо вивела нечувану на Тракторобуді цифру 200. До кінця зміни залишилось ще дві з половиною хвилини — бетономішалка дала ще один заміс. Бригада Манушка добила першого рекорду після зимових поразок.

— 201 заміс! — закричав Манушко, що мовчав досі, щоб не схвилювати хлопців в останню напружену хвилину.

— 250 будуть наші!

Мількевич сяяла, як іменинниця. Повними новою силою почували себе стомлені бетонярі.

Звістка про перемогу бригади Манушка сколотила бетонярів всього тракторобуду. Це був новий великий крок на шляху до двісті п'ятидесяти. Це був новий заклик на

магання, нова підтримка і надія. Знову збиралися бетонярі, знову перевіряли свої розрахунки і зважували свої сили, готуючись до нових рекордів.

— Бригада Манушка витратила дві хвилини двадцять три секунди на заміс. Скіньте її 23 секунди. Бетонярі, комсомольці дали 250 замісів, — закликала листівка «Удар».

На теплоелектроцентралі, де будівники напружено билися за виконання свого високого зустрічного пляну, перемога бригади Манушка глибоко схвилювала бетонярів. —

Ми дамо 250 замісів, — казали вісімнадцять бетонярів комсомольської групи Дзюбанова. Кожний з бетонярів дав собі слово зробити неможливе, а добитися виконання своєї обіцянки.

Дзюбанівці мали працювати на другій зміні — з п'ятої години дня, але вони вже четвертій прийшли на місце роботи, щоб знову перевірити і краще розташувати свої яли. Робота не була підготовлена, і бетонярі взялися прибирати цеглу, що заважала їхній роботі. Хлопці критично дивилися на фундаменти для казанів, де їм належало показати новий світовий рекорд, обмацували їх оком, і серця їхні частіше билися від ередчуття таких темпів, яких ще не бачив Тракторобуд, не бачили й вони самі.

Останні приготування, останні хвилини напруженого чекання. Всі на своїх місцях, кошами в руках, біля вагонеток, біля опалубки. Мотористка Нікіфорова застигла біля бетономішалки. Дзюбанов востаннє оглянув свій загін, що вишикувався серед ештувань між громадищами водопідготовного і букерного відділів теплоелектроцентралі, подивився на стрілки свого старенького годинника.

— Пішли! несподівано дзвінок крикнув він голосом, що тремтів від напруження, махнув рукою, немов обрубуючи якусь невидиму мливу, що тримала на місцях бетонярів.

Бетонярі ринулися вперед, як плавці, що стрибнули з помоста в воду. Через хвилину загуділа бетономішалка і ще через хвилину покотилися по коліях вагонетки. Люди не йшли, а бігли, не бачачи нічого, крім бетономішалки, скалля, цементу, піску бетону, яким вони наповнювали скрині фундаментів. Всі думки, всі почуття вмерли — не в серцях, головах і кожному русі їхньому: «треба дати 250 замісів!»

Було душно і бетонярі не мали часу витирати піт, що заливав їх з голови до ніг. Крі тіла блищали в ласкавих проміннях вечірнього сонця. Не до сонця бетонярам, як би зараз затримати і спитати когось з них, як його звать — навряд чи він зміг би разу назвати своє ім'я.

Хлопці втратили почуття часу — час вони виміряють своїми серцями і рухами, серця їхні б'ються швидко і ще швидше вони працюють.

— Укладено 90 замісів!

— За скільки?

— За дві години.

— Не може бути, — це більше, ніж робили за цілу штурмову ніч! — Подивись на годинника.

— Так, 45 замісів на годину. Невже минула година? — я не розумію цього годинника. Люди, що спостерігали роботу бетонярів, захопившись, теж втратили почуття часу.

Сонце заходило, і над степом потягнулися легкі смужки білого туману. Променям золотом загорілися подекуди електричні лампи. Бетонярі працювали, як жива дове зладнана машина. 140 — 141 — 142 заміси відмічала Нікіфорова на боці бетономішалки. Десь близько загудів паротяг.

Раптом припинилося мимрення бетономішалки і згасли лампи — паротяг обірвав дроти електропередачі. Теплоелектроцентрала залишилася без струму. Зламався шп, зупинилися люди. Немов щойно прокинувшись, помітили бетонярі, що вже чір і що вони стомилися.

250 замісів були в небезпеці. Люди кинулися до телефона, вимагали монтерів, магали негайної допомоги. Мрія тікала, надії на перемогу слабнули. Прибігли на допомогу чергові з парткомю і комсомольського комітету, прийшли інженери. Монтери, розуміючи, що від них залежить перемога бетонярів, кинулися шукати пошкодження, і незабаром уже натягали дроти.

Дзюбанов з своїми бетонярами взявся очищати від цегли площу для дальшої роботи. Це є час! Мабуть, встигнемо дати 250! підбадьорували один одного бетонярі, переносили цеглу, що не менш за відсутність струму могла затримати роботу бетонярів,

Мало не годину тривав ремонт лінії. Годинники знову набули своїх прав, і казали, що вже десята година, що до кінця зміни залишається лише три години і що надій дати 250 замівів залишається все менше.

Знову засяло світло, знову замиррила бетономішалка. На допомогу дзюбанівцям стали хлопці з комсомольського комітету. Люття палали бетономішалки і лють свою вони передавали бетонові, що річкою лився від бетономішалки до фундаментів. Вони поспішали надолужити проганий час і напружували всі свої сили, але затримка зірвала темп, хлопці нервували і все дужче давала себе знати втома від надлюдського напруження. 32 — 33 замиси на годину, більше не щастило дати бетоноярям.

— Чи встигнемо? — давила свідомість важка думка кожного з бетоноярів і кожний натискував з останніх сил.

Весняна прозора ніч дихала холодом. Один по одному згасали вогні у вікнах бараків робітничого селища.

Мотористка Нікіфорова нерівно вивела цифру 240, що казала про близьку перемогу. Зміна наближалася до кінця. Прийшли Місягін — герой штурмових ночей на восьмій ділянці, що його тепер висунули на посаду десятника, і Шевченко зі своєю бригадою, що мала змінити дзюбанівців.

245 — 246! шевченківці напружено сжежили за бригадою Дзюбанова, бо поклали її випередити.

249! — один заміс залишається до світового рекорду і дві хвилини — до кінця зміни. До мотористки Нікіфорової підходить Місягін.

— Пусті! Наша черга... Ваш час скінчився.

— Ні, ще рано. 250 будуть наші. — Хрипко крикнула Нікіфорова.

Дзюбанівці відштовпували Місягіна. Двісті'ятдесятий заміс вивалився в вагонетку. Бетономішалка, що на славу попоробила, сьогодні зупинилася.

Мокрі від поту бетоноярі важко дихали і валились з ніг від втоми. Але їхні очі падали радістю. Вони перемогли, вони були повні радості своєї перемоги. Вони не хотіли йти з роботи, вони, щасливо посміхаючись, сіли навколо бетономішалки і дивилися на роботу шевченківців, що стали на їхнє місце.

Один лише кинувся геть. Це був комсомолец Тимоша Литвиненко — один з організаторів товариства «Даеш 250 замівів», що щойно досягло своєї мети. Він був переповнений щастям — щойно здійснилася його мрія, мета останніх місяців його роботи. Йому хотілося сміятися, співати, танцювати. Не знаючи сам, що робить, він полі на гору по риштуваннях, що витягнулися тут на сорокаметрову височину. Не помітив сам, як опинився на самій горі.

Майорили в далечині вогні нічного Харкова, всі в діамантовому променястому убранні палали цехи й риштування тракторобуду.

— Є 250 замівів! — закричав на весь голос Литвиненко. — Чуеш, тракторобуде? Чуеш, Харкове? — є 250 замівів! Є, товариші!

Радість перемоги, радість ентузіаста співала в голосі Литвиненка. Він напевно знав, що ніхто не почує його голосу з сорокаметрової височини. Але він відчував, що перемога бетоноярів — це перемога для всього тракторобуду і всього Радянського Союзу. Нікого не було поблизу, і він відрапортував про перемогу зеленої ночі, що вкривала своїм прозорим серпанком Україну.

Ще вночі пішли дзюбанівці до плякатної майстерні і на ранок весь тракторобуд розквів плякатами, що сповіщали про важливу перемогу на бетоновому фронті. Про переможців говорив весь тракторобуд... весь тракторобуд радів разом з бетоноярями. Розповідають, що один з видатних будівкомівських робітників прийшов до механічно-складального цеху і почав вітати з перемогою виконроба Кулінича і тамтешніх бетоноярів.

— Вітаю, хлопці! Я дуже радий, що ви дали 250 замівів. Я завжди казав, що це можливо.

— Хто дав 250 замівів? У нас більше за 201 не було.

— Соромно не знати своїх героїв, що показали сьогодні вночі світовий рекорд.

— Та це ж дзюбанівці на теплоелектроцентралі, а не ми!

Будівкомовець засоромився, почервонів і спішно зміявся. Потім він казав ті ж самі слова на теплоелектроцентралі і там мав більше успіху, ніж на складально-механічному. Дійсно соромно не знати своїх героїв!

Зламана теорія та ударна практика

Перемога дзюбанівців зламала лід поваги до закордону і кайдани нев'іря у власні сили. Адже для кожного з бетонярів очевидним стало, що ударна праця відкриває нове, блискуче майбутнє для бетонних робіт. Як за годину можна дати 45 замісів, чому не можна дати за вісім годин 360? Теорія заперечує нехай, адже дослідні кубики, що були залиті дзюбанівцями, довели, що ударники дали бетон доброї якості. Теорії доведеться пристосуватися до ударної практики.

Вогнем змагання спалахнула бетонярі. Кожна бригада хотіла випередити дзюбанівців і показати нові світові рекорди. Це можливо, це залежить од нас — казали бетонярі і знову обмірковували, як розташувати свої сили, як краще підготувати роботу і раціоналізувати бетонування. Комсомольці ночами не спали, дбаючи про дальше прикорення бетонування, а як і спали, то бачили у сні бетон і бетономішалки, навколо яких вони ходили вдень.

Рекорд дзюбанівців тримався не довго. Бригада Шевченка, що заступила їхнє місце на теплоелектроцентралі, на ранок дала 258 замісів за сім годин. У них не було перетой, але робити було важче, ніж попередній зміні, бо робота була погано підготована, матеріали розташовані незручно. Шевченківцям довелося зняти дві тачки з довозу бетону і перекинути їх на приставлення скалля. Свою обіцянку — випередити дзюбанівців бетонярі додержали. Вдень плякати вже кричали про нову перемогу бетонярів.

В ті часи працював Гаврило Васильович Марусін на будівництві теплоелектроцентралі десятником бетонних робіт. Високий, стрункий, зеленоокий Марусін добув собі славу і почесне ім'я бригадира темпів ще з часів осіннього штурму на механічно-складальному. Марусін — колишній червоногвардієць — активний учасник громадянської війни. З Червоної армії він уже не повернувся до рідного села, а пішов на штурмування до великого будівництва. Він бетоняр ось уже дванадцять років. На тракторобуд Марусін прийшов позапартійним, але після штурмових ночей та днів на восьмий день він вступив до партії. Марусін перший з бетонярів тракторобуду і блискучий організатор, його люблять і його ім'я знають на кожному будівництві Радянського союзу.

Марусін нещодавно повернувся із подорожі навколо Європи на теплоході «Абхазія», де його відрядили разом з кращими ударниками фабрик, заводів і будівництв всієї Радянської країни.

Тепер Марусін горів бажанням встановити нові рекорди бетонування. Коли він нався, що комсомольці дали 200 — 250 — 258 замісів, Марусін був страшенно схвинований.

— На ліжку мені не лежалося усю ніч! — розповідав він потім. — Так що, виходить, у героїв ми. Так що, виходить, не за темпи Марусін! Мене випередили, інші здійснили мою мрію. Але ні, повинно бути і на моїй вулиці свято!

— Дайте виправдатися перед своїми хлопцями, перед тракторобудом, перед робітничою клясою. Ми дамо 300 замісів — просив Марусін виконроба Литвинова. Марусінчому дали ділянку на бетонуванні фундаментів, де можна було взяти високі темпи. Бригадир темпів горів на роботі. Він командував своїми бетонярами, як командир в бою. Побачивши, що у когось не гаразд, Марусін сам стає на його місце й показує, як треба робити. Марусін допомагає знесиленим, підбадьорює відсталих. Бетон в його руках роється рухливіший од води і легший ніж піна.

На цей раз марусінцям не пощастило. Спочатку робота йшла швидко й лагідно. А п'ять з половиною годин уклали 227 замісів.

— Слава за нами! — кричить Марусін. Дуже натискуй, хлопці, — дамо 300!

Але тут розірвався фундамент, а теслярів не було. Не підвезли жорстви, працювати стало тісно, і довелося припинити роботу, так і не виконавши своєї обіцянки.

Тимчасом повними рекордами розквітала ударна весна тракторобуду. Нагружена підготовка бетонярів, безсонні ночі комсомольців, що сиділи над підручниками бетонової справи і, головне, постійна тренівка в змаганні почали давати свої наслідки.

Шістнадцятого травня комсомольська бригада Цацкіна, бетонуючи підлогу на складально-механічному, уклали до обіда 150 замісів. Коці бетонярі повернулися з обіду, зустріли свіжі плякати, що висіли на колонах біля бетономішалок.

— Честь та слава героям праці, комсомольцям бригади Цацкіна, що вклала до обіда 150 замісів! Рівняйся по бригаді Цацкіна!

Зараділи хлопці, побачивши, що за їхньою роботою стежить весь тракторобуд, натиснули, і, хоча їм було незручно робити через те, що вагонетки доводилося возити на 50 метрів від бетономішалки і бетонували вони не суцільною площу, а шматки в різних місцях підлоги, дали вони до кінця зміни 275 замісів. Дали без того напруження, як дзюбанивіці або шевченківці. Вони просто добре розподілили і підготували роботу і працювали дійсно по - ударному. Хлопці не були задоволені, хоч вони й дали новий світовий рекорд і блискуче довели, що немає перепон дійсно ударній праці.

— Мало ми дали, хлопці! Я була певна — дамо 300... — мимрила зневірено мотористка Чоломбитько, йдучи з цеху.

Боротьба за 300 тривала. Успіхи бетонярів на складально - механічному і на тепло-електроцентралі глибоко схвилювали бетонярів. Вони розуміли, що секрет дальших перемог не в одному лише напруженні ударників, а в організації праці, підготовці роботи, ладности бригади. Змагання на підготовку й організацію праці мало принести перемогу бетонярям.

На ливарному залишилися хіба чи не найбільше бетонних робіт, бетонярям досі не пощастило показати жодного рекорду. І справа власне була не в рекорді, а в тому, що в ливарному цеху найважче налагодити виробництво і тому треба якнайшвидше закінчити цех, щоб він мав досить часу до пуску заводу і не затрималося через нього виробництво тракторів, як це було на Сталінградському тракторному заводі.

Тепер доля ливарного цеху залежала від бетонярів. Бетонярі це знали і їм боляче було, що на ливарному роботі йдуть повільніше, ніж в інших цехах. Бригада бетонярів-осокінців під керівництвом Мовлева, дізнавшись про рекорд групи Цацкіна, прийшла до цехому.

— Ми дамо 300, як ви нам допоможете!.. — сказав Мовлев голові цехкому Кульянову. За допомогою справа не стала, і бетонярі разом з цехкомом висунули низку вимог перед виконробом Сліпченко. Чого просили, чого вимагали від адміністрації ці вчорашні чорнороби, вчорашні селяня, що не дали бачили свого двора? Грошей, спеодягу, відпустки, поліпшення свого становища?

Ні, вони дбали не про себе, а про тракторний завод. Вони вимагали добре підготувати роботу, забезпечити бетономішалку матеріалами, перевірити колії, завчасно поставити всі вагонетки, посилити освітлення, дати допоміжника мотористці, поставити чергових електрика, слюсаря.

Виконроб Сліпченко згодився з вимогами бетонярів і сам додав до них ще кілька пропозицій. Бетонярі ходили по цеху, перевіряли, як іде підготовка і самі ставали на допомогу чорноробам.

Настала ніч проти двадцятого травня. Бригада Мовлева мала працювати на третій зміні, але багато бетонярів, виспавшись вдень, прийшли до цеху з вечора. Коли стемніло всі тридцять бетонярів були уже на місці і нетерпляче чекали початку роботи.

Зібралися інженери, техніки, члени цехкому, прийшов секретар осередку будівкомівець Ронін, що був одним з організаторів бетонового змагання, прийшли бетонярі з інших дільниць, — всі хотіли подивитися, як здобуватимуть новий рекорд мовлевці, в разі потреби допомогти їм тут же на місці.

Наближається північ. За сигналом Мовлева бетонярі кидаються до куп скалля, піску й цементу. Через півхвилини наповнений короб бетономішалки уже лізе догори, щоб висипатися до барабану. Забігали бетонярі, покотилися вагонетки і бетон сірою річкою полився у розтулені роти бункерів.

— «Працюю, як годинник» — казав раніше, коли хотіли відзначити чітку добру роботу. Але не так тепер. Ніхто не наслідився б порівняти роботу бетонярів з годинником. Жодному годинникові в світі не пощастило б дати тієї впевненої точності, з якою рухалися бетонярі. Не по годинниках треба було перевіряти їхні рухи, а годинники по їх рухах. Як маятник ходить туди й назад коряк бетономішалки, з точністю секундної стрілки натискує ручка мотористка Гурева. Рівні й розраховані рухи бетонярів — коли б не напруженість їхніх спінтілих облич, можна б сказати, що їм легко. У кожного в голові й серці пляч, пляч своєї нескладної, але такої важкої й відповідальної роботи.

Жодного зайвого руху, жодного нерозрахованого подиху — попереду ще п'ять годин і за них треба, за всяку ціну треба дати 300 замісів.

Минуло дві години, укладено 110 замісів. Залишилося 190 — уже легше. Можна дозволити собі десять хвилин відпочинку. Бетонярі п'ють воду, глибоко дихають і міняються місцями. Хлопці переходять з піску до цементу, з лопат до вагонетки і навпаки.

— Пішли! — кричить Мовлев бетонярам, що вже знали на своїх місцях. Знову кипить робота. Блідне і жовкне небо, меркнуть зірки, надходить ранок. Бетонярі б'ються за рекорд, за ливарний цех, за майбутні трактори в сірому бетоновому потоці, що швидко заповнює.

Ранок. Палахає світлом рожеве небо. Уже укладено двісті замісів і майже кожна хвилина з новою вагонеткою бетону наближує до перемоги.

Але щось змінився голос бетономішалки. В чергову вагонетку уже не полилася сіра бетонова юшка.

— Води! Нема води! — кричить другий моторист Пшеничнюк.

— Давай бетон! — чути голоси бетонярів, що не знають про аварію.

— Бетону! Води! Не затримуй! — мішаються крики з лютою лайкою.

Мовлев стрибає через дошки і великими кроками підбігає до бетономішалки.

— Що трапилося? — Лопнула водогінна труба, немає води, — пояснює Миколаєнко, черговий слюсар.

Хлопці кинулися ламати бетонову плиту, що під нею лопнула труба, били лопатами рубали сокирами, і здавалося, готові були гризти її зубами, щоб якнайшвидше дістати кляту трубу.

Сорок хвилин порався Миколаєнко разом з кількома бетонярами біля труби, сорок хвилин напружено чекали мовлевці.

— Є вода!

Знову загуділа бетономішалка, знову кинулися на свої місця мовлевці, знову закипіла робота. Бетонярі не помічають травневого веселого сонця, не відчувають його гарячого проміння. Наближається сьома година — кінець зміни. Триста уже укладено, а коряк бетономішалки тягне все нові й нові порції скалля, цементу, піску, а вагонетки везуть все нові порції бетону.

Коли прийшла на роботу ранкова зміна, мовлевці уже уклали триста шостий заміс.

— «306» стало життям! Новий світовий рекорд показали мовлевці і зробили за попередню ніч принаймні вдвічі ніж колинебудь раніше укладали за зміну бетонярі. Тут уже в цеху мовлевці зібралися на мітинг.

На мітингу один по одному виступали бетонярі. Це були молоді хлопці і кожний з них закінчував свою коротку промову проханням прийняти його до комсомолу. 15 ударників — половина бригади Мовлева подали заяви про вступ до комсомолу того ранку.

Шляхом світових рекордів

Звістка про перемоги бетонярів на Харківському тракторобуді поширилася по всіх будівництвах Радянського Союзу. Майже повсюду становище було таким самим, як на тракторобуді півроку тому. Бетономішалки давали 60—70—100 замісів на зміну. В далекому Сибіру й на Кузнецьобуді, на Уралі — на Магнетобуді, в Нижньому Новгороді, на будівництві автозаводу і серед рештувань сотень інших будівництв збиралися бетонярі і обговорювали досягнення тракторобудівських ударників.

— Це безглузда, це шкідництво! — часто кричали ображені «знавці» бетонової справи. Але бетонярі натискували на своїх керівників і, порадившись з інженерами, обіцяли досягти таких же високих темпів, як і тракторобудівці.

Хвиля змагання охопила бетонярів всіх великих будівництв Радянського Союзу. Тисячі й сотні тисяч будівельників, розгортаючи свіжі газети, перш за все шукали повідомлення про нові рекорди бетонярів тракторобуду. До тракторобуду відряджали делегації й бригади бетонярів та інженерів, щоб вони повчилися дійсно ударної роботи харківців. Будівельники хотіли використати досвід харківців, щоб прискорити роботу на своєму будівництві. Все частіше стали приїздити представники всіх будівництв, все більше телеграм про надсилання делегацій стали одержувати в будівкомі.

Вся країна дивилася в ті часи на Тракторобуд, вся країна чекала нових рекордів від ударників — революціонерів техніки, що перемогли, здавалося б, непереможний бетон.

Нових рекордів не довелося довго чекати. 240 і 250 замісів, що здавалися раніше недосяжними, тепер стали буднями. Нікого уже не дивувало, коли бетонярі бригад Манушка й Романова закінчували зміну, уклавши більше замісів, ніж вважається за можливе всіма підручниками бетонової справи.

З Кузнецькобуду прийшла телеграма, що тракторобудівський рекорд перевищено — там бетонярі дали 320 замісів. Ця звістка збентежила тракторобудівців. Їм було боляче — сибіряки занадто легко відбили завойовану з такими труднощами першість. Через кілька днів в газетах з'явилося повідомлення, що 320 замісів на Кузнецькобуді було вкладено не за вісім годин, а за десять. Рекорд Тракторобуду побито! — закінчували повідомлення газети.

Бетонярі лаяли газету, що забули про різницю в часі роботи, і намагалися випередити самих себе, щоб хтонебудь насправді не випередив їх. Адже змагання бетонярів ішло по всіх будівництвах, і чекати не доводилося. І, дійсно, чекати довго не довелося.

З Москви, з будівництва Шарикоподшипникового заводу було одержано телеграму, що на цей раз сповіщала про дійсно добуту першість тракторобудівців. Бригада Грачова в Москві зробила за вісім годин 330 замісів.

Реванш москвичам було ухвалено дати на ливарному, де бетонування було в самому розгарі. Цех у ті часи був завалений горами розритої землі, що плуталася під ногами, заваджала роботі і всією своєю вагою тягнула назад темпи роботи. Залізний виконроб Мельніков, що працював перед тим разом із своїми монтажниками на ливарному, запропонував улаштувати підвисний шлях, щоб розправитися з цією землею. Через кілька днів у цеху з'явилося стодвадцятиметрове коло повітряного шляху і важкі півтонні цегли покотилися на коліщатах.

Тепер цей повітряний шлях, що відслужував уже добру службу цехові, мав допомогти бетонярям. 30 травня до бетономішалки, що здавалася маленькою ділою комашкою, поруч з сірочервоною громадою ливарного цеху, прийшли 36 бетонярів комсомольської бригади Гужви, одного з кращих ударників - вихованців комсомольського батальйону бетонярів. Разом з ними був технік бетонових робіт Тимошкін, вірний друг і помічник комсомольців - бетонярів (його, жартуючи, часто називали почесним комсомольцем), виконроби Сліпченко й Золотніков, що не менш за комсомольців горіли бажанням зробити неможливе, і, показавши нові рекорди, ще прискорити бетонування. Вони востаннє обходили поле бою, бою за світову першість, за здійснення гасла «наздогнати й випередити».

Загуділа бетономішалка і цегли з бетоном, один по одному покотилися по рейці повітряного шляху. Жорства, пісок, цемент були розташовані зручно. Сірим водоспадами лився з цегрів бетон. Його трамбували, розрізнявали і йшли далі на зустріч новим цеграм. За першу годину роботи було укладено 56 замісів — це обіцяло перемогу.

45 — 50 секунд змішувалися жорства, пісок і цемент з водою в барабані бетономішалки. Підносики, що підвозили в тачках, і підносили ношами матеріяли, здавалися якимсь живим конвеєром, швидким і методичним.

Робота добре підготована і зладнана, затримок немає. Попереду перемога, і хлопці посміхаються, немов не відчувають важкості своєї праці, немов не існує на світі втоми, що сковає задубіле тіло.

Рівно й бадьоро йде робота. Власне, не йде, а біжить. Прийшов американський інженер Сваджан і, замислившись, довго дивився, як випереджують Америку ці безвусі хлопці...

Північ. Бригада Гужви уклала 402 заміси. Ударники поставили новий світовий рекорд, знову перекинувши всі розрахунки теорії бетонової справи. Вони вклали за сім годин вісімнадцять хвилин майже 141 кубічний метр бетону. Через їхні руки пройшло 165 тонн матеріялів, перетворених у них на бетон.

Завідувач будівельного відділу американський інженер Сваджан заявив, що він цілком відповідає за якість бетону, укладеного комсомольцями, хоча вперше в житті довелося йому бачити таку швидкість в роботі бетонярів.

На барикадах бетонової революції

Бетонова революція, що її робили ударники, була справжньою революцією. Лише сліпий або божевільний міг не визнати їхніх успіхів. Проте, багато хто не міг зрозуміти секрету перемоги бетонярів, і часто пошепки точилися розмови про фалшиві підроблені рекорди, про бетон, що не протримається й місяця.

Дійсно, не вірячи в силу змагання, не розуміючи піднесення бетонярів, що опанували техніку, не можна було повірити і в їхні рекорди.

Рекорд бригади Гужви прожив лише один день. 30 травня вночі на теплоелектроцентралі бригадир темпів Марусін, що ніяк не міг заспокоїтись після своєї поразки, зібрав 27 бетонярів групи комсомольця Коробкіна і спитав їх:

— «Ви за темпи, хлопці? Дамо 480 замісів! Хто проти — виходь!»

— Бригадире, — відповіли бетонярі, — якщо ми не вмуруємо сьогодні 480 замісів, вклада нас самих в копань і забетонуй там.

На теплоелектроцентралі працювати було важче, ніж на ливарному. Не було підвисного шляху, і бетон доводилося возити тачками й вагонетками, не так зручно були розташовані матеріяли. Але змагання робить чудеса. Напружена шалена праця вольа до перемоги давали свої наслідки. 60 — 69 замісів на годину одразу стали давати коробкінці. До сьомої години ранку було укладено 420 замісів. Ще година, і буде 480, ще година — і буде перемога. Але не дарма Марусін збентежено дивиться на купу жорстви, що зменшується з кожною хвилиною! Жорстви не вистачило. Підвозили її повільно,

бетонярі забирали жорству прямо з підводи. Ще не встигав зупинитись кінь, як уже підвода була порожня, і бетонярі гнали візника, щоб він швидше привозив ще. Темп зламався, і за цю годину коробкінці вклали лише 32 заміси. Вони не виконали своєї обіцянки — дати 480 замісів, проте, вони установили новий світовий рекорд, завши 452 заміси за сім годин сорок вісім хвилин.